

SUMMARY

Khrolenko Maryna. Pedagogical conditions of the ecological competence formation of the future biology teachers during the professional training.

Based on the analysis of the national scientists' research on the studied problem, the own experience of the teaching activities in a pedagogical institution of higher education, the results of the survey of research and teaching staff and expert assessment we have defined pedagogical conditions of the ecological competence formation of the future biology teachers during the professional training. In the process of identification and justification of the pedagogical conditions of the ecological competence formation of the future biology teachers we have been considering the following: the essence and content of the studied ability; ensuring the impact on all the structural and functional components of the ecological competence; compliance with the selected pedagogical laws and principles; general approaches to the organization and implementation of professional training of the future biology teachers. Based on the analysis of scientific research of domestic scientists on the problem of research, own experience of teaching in a pedagogical institution of higher education, taking into account the results of surveys of research and teaching staff and expert evaluation, we have identified the following pedagogical conditions for ecological competence of future biology teachers: creation of ecologically oriented educational environment; improving the content of professional educational components by including the ecological component and the introduction of elective courses in environmental and pedagogical direction; using innovative learning technologies in the professional training of future biology teachers; optimization of practical training of future biology teachers by updating the ecological component; orientation of the educational process on the development of reflective individuality of the future biology teacher. Note, that each of the defined pedagogical conditions is aimed at forming the environmental competence of future biology teachers in the process of professional training. At the same time, each individual condition cannot fully ensure the effectiveness of the educational process, and only their systemic unity allows to successfully carry out the research process. The chosen direction of our research will be continued in the study of such an issue as development and implementation of a model of pedagogical system for the formation of environmental competence of future teachers.

Key words: competence, ecological competence, conditions, pedagogical conditions, future biology teachers.

УДК 378.147

Ірина Чистякова

Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка
ORCID ID 0000-0001-8645-510X

Тетяна Шедякова

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
ORCID ID 0000-0001-6492-4542

DOI 10.24139/2312-5993/2022.01/148-159

ФОРМУВАННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У ПРОЦЕСІ ПОЗААУДИТОРНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ

У статті авторами з'ясовано особливості формування підприємницької компетентності у процесі позааудиторної роботи студентів. Доведено, що позааудиторна робота дає змогу студентам гармонізувати внутрішні й зовнішні чинники формування професійної культури, створює додаткові умови

для реалізації внутрішнього потенціалу, задоволення тих освітніх і культурних потреб, які під час аудиторної роботи не задовольняються. Окреслено різні форми й види позааудиторної роботи (тренінги, настільні ігри, воркшопи, школи, конкурси, інтерактивні заходи, дебати). Визначено педагогічні умови успішного формування підприємницької компетентності у процесі позааудиторної роботи студентів.

Ключові слова: компетентність, підприємницька компетентність, формування підприємницької компетентності, позааудиторна робота, студент.

Постановка проблеми. Підготовка студентської молоді до дорослого життя у світі, який постійно змінюється, є однією з провідних проблем суспільства, що орієнтується на успішний розвиток. Необхідними й важливими виступають такі якості особистості, як креативність, ініціативність, відповідальність у процесі розв'язання проблеми, сміливість в ухваленні рішень, що накладає певну відповідальність на заклади освіти, у тому числі й вищої, щодо їхнього формування та розвитку.

На сучасному етапі розвитку суспільства стало зрозумілим, що випускник закладу вищої освіти повинен не лише мати певні знання, уміння, навички, оскільки, на наше глибоке переконання, наразі цього недостатньо. У науковій літературі наголошується на тому, що в сучасних умовах провідною метою освіти є не оволодіння знаннями, уміннями й навичками через те, що кожній особистості необхідні не лише енциклопедичні знання, але й уміння використовувати набутий досвід для розв'язання окремих проблем. Відтак, суспільство потребує особистостей, які будуть готові до подальшого успішного життя.

Низка міжнародних організацій (ЮНІСЕФ, ЮНЕСКО, ПРООН, ОЕСР, РЄ, Міжнародний департамент стандартів) мають на меті постійно вдосконалювати певні компетентності людини XXI століття, серед яких одними з найважливіших стали підприємницькі. До того ж, у Концепції Нової української школи зацентровано також на ініціативності й підприємливості.

Зауважимо, що основою для розвитку підприємницької компетентності студентської молоді є низка законодавчих документів, а саме Закони України «Про освіту», «Про вищу освіту», програма «Освіта (Україна XXI століття)», Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року (2013), Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2022–2032 роки (2022). Аналіз зазначених документів свідчить про те, що вони сприяють успішній підготовці молодого покоління до життя, тим самим гарантують формування у студентів підприємливості й ініціативності.

Аналіз актуальних досліджень. Особливості підприємницької діяльності та її розвиток стали предметом спеціального розгляду низки вчених у різних аспектах, зокрема:

- соціологічного: М. Вебера, П. Друкера, В. Зомбарта, Р. Кантільйона, Й. Шумпетера;
- психологічного: В. Ворона, Ю. Пачковського, В. Селіванова, І. Сороки, Е. Суїменко;
- психолого-педагогічного: (З. Гіптерс, І. Демюра, А. Орлова, Н. Побірченко, О. Романовський, В. Шабанова та ін.);
- економічного: А. Бусигіна, Н. Біггарта, З. Варналія, П. Верхана, Р. Кантільйона, С. Мочерного, Ю. Пачковського, К. Поланьї, В. Радаєва, Ж. Сея, Г. Шмоллера.

М. Вебер, В. Зомбарт, Е. Фромм, О. Леонт'єв, Ф. Найт, Д. Макклелланд, К. Юнг, Д. Майерс, Й. Шумпетер, В. Рибалко у своїх працях розглядають проблему формування підприємливості та фінансової грамотності учнів. Питання позааудиторної роботи студентів торкалися О. Гаврилюк, Р. Загнибіда, О. Кільова, В. Коваль, Н. Скрипник та ін.

Зміст і методи формування економічної та підприємницької компетентності у процесі навчання вивчали Н. Баловсяк, А. Гейлик, Г. Ковальчук, Н. Побірченко, О. Сулаєва, Т. Фурман та ін.

Разом із тим вивчення наукового доробку вказує на часткове висвітлення питань формування підприємницької компетентності студентів у процесі поза аудиторної роботи.

Мета статті – з'ясувати особливості формування підприємницької компетентності у процесі позааудиторної роботи студентів.

Методи дослідження. У статті використано комплекс взаємодоповнюючих та взаємозалежних теоретичних методів дослідження, а саме: аналіз, систематизація – для з'ясування особливостей формування підприємницької компетентності у процесі позааудиторної роботи студентів; порівняння, узагальнення – для уточнення поняттєво-термінологічного апарату досліджуваної проблеми.

Виклад основного матеріалу. Незаперечним є той факт, що розвиток підприємства багато в чому залежить від конкурентоспроможності фахівців, а також їх уміння й готовності розв'язувати професійні проблеми, віднаходити шляхи розвитку при змінах, які відбуваються в суспільстві, самостійно, а головне,

Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології, 2022, № 1 (115)
усвідомлено ухвалювати рішення тощо. Зазначені якості підсилюються
змістом підприємницької компетентності особистості.

З'ясовано, що в Конституції України визнається право кожної
людини на підприємницьку діяльність, зокрема ст. 42 (*Конституція
України*, 2016). Наголосимо, що Господарський кодекс України
(розділ 4) містить визначення підприємницької діяльності, провідні її
принципи, основні форми, особливості державної підтримки
підприємництва тощо (*Господарський кодекс України*, 2003). До того
ж, Стратегія сталого розвитку «Україна – 2020» акцентує увагу на тому,
що розвиток підприємництва відноситься до реформ і програм, які
мають статус першорядних (*Стратегія сталого розвитку «Україна –
2020»*, 2015).

У результаті аналізу наукового доробку вітчизняних і зарубіжних
учених прийшли до висновку, що підприємливість, підприємницька
діяльність та підприємницька компетентність є сьогодні вельми
актуальною проблемою. Так, звернемося до деяких із них.

Український дослідник Є. Сірий розуміє підприємництво як
частину соціальної дії з макросоціальною функцією, яка виражає
сутність різноманітних типів господарювання. Учений переконаний,
що провідною характеристикою підприємництва виступає особистісна
ініціатива, спрямована на певну мету (Сірий, 2008).

Відомий вітчизняний економіст В. Іфтемчук запропонував
характерні риси, якими повинна володіти кожна підприємлива
людина, а саме: бути професіоналом своєї справи; мати оптимістичні
погляди; мати власний погляд на проблеми; уміти критично
оцінювати власну роботу; уміти створювати нові задуми; уміти
приймати та аргументувати рішення; бути готовим до нововведень;
уміти долати бар'єри різного плану; тримати слово (Башнянин,
Іфтемчук, 2004).

Учені К. Восьний та О. Восьна переконані, що бажання бути
успішною людиною, прагнути до самовдосконалення, необхідність
мати владу і самовираження виступають вагомим поштовхом до
підприємницької діяльності. Вони наголошують, що на сучасному
етапі розвитку суспільства наявні дві базові моделі підприємництва,
як-от: класична та інноваційна. Відтак, класична модель
підприємництва охоплює підвищення ресурсної віддачі, а інноваційна,
відповідно, направлена на вивчення додаткових ресурсів і
можливостей (Восьний, Восьна, 2012).

На думку психолога В. Галушак, успішна підприємливість особистості виявляється у здатності людини до прибуткового креативу та здатності швидко та ґрунтовно опанувати способи та прийоми економічної діяльності. Підприємливість полягає в досягненні успіху з мінімальними витратами часу, силових зусиль і грошових витрат (Галушак, 2020).

У той самий час Т. Кулаковський упевнений, що увага має акцентуватися на психологічній складовій капіталу підприємця, потребі розвивати в підприємця творчість і креативне мислення (Кулаковський, 2020, с. 215).

Інша дослідниця Н. Дембицька переконана, що розвиток підприємливості дуже важливий із точки зору економіки. Підприємливість визначає вміння особистості соціалізуватися в умовах ринкової економіки та є одним із показників росту економічної культури індивіда (Дембицька, 2019).

Український теоретик і практик освіти О. Ануфрієва зацентровує увагу на тому, що під час навчання студентів повинна формуватися підприємницька компетентність шляхом реалізації компетентнісного підходу. Відтак, до основних завдань навчання науковець відносить

- формування вміння пристосовуватися до обставин;
- цілеспрямованість;
- економічну, правову та інформаційну грамотність;
- уміння спілкуватися;
- розробляти та втілювати в життя проекти.

Дослідниця зазначає, що підприємницька компетентність у студентів повинна спрямовуватися на розвиток самовизначення й самореалізації, а також уміння підтримувати самоосвітню діяльність (Ануфрієва, 2018).

Отже, аналіз, систематизація та узагальнення наукових розвідок, у яких окреслено проблему формування підприємницької компетентності, уможливило підтвердження наявності в досліджуваній сфері розвиненого дискурсу.

Логіка статті потребує з'ясування змісту понять «підприємливість», «підприємницька компетентність» тощо.

В Академічному тлумачному словникові знаходимо визначення поняття «підприємливий» як заповзятий (*Академічний тлумачний словник*).

Водночас у Словнику української мови «підприємливий» визначається як те саме, що заповзятливий, той, який має практичну

Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології, 2022, № 1 (115)
спостережливість і здогадливість, уміє енергійно діяти (Словник української мови, 2010).

Інше визначення знаходимо у працях О. Світового, який розуміє підприємливість як двигун виробничого процесу й хист людини до ведення бізнесу (Світовий, 2014).

У Концепції Нової української школи підприємливість подається як здатність продукувати нові ідеї та реалізовувати їх в життя задля покращення і власного соціального статусу і прогресивного руху країни (Концепція «Нової української школи», 2016).

У Європейській довідковій системі підприємницька компетентність представлена вмінням індивіда реалізовувати власні концепції в економічній галузі, якістю, основою якої є креативність, інноваційність, уміння ризикувати, здатністю проєктувати й формувати підприємницьку діяльність.

Цікавим, на наш погляд, є визначення досліджуваного поняття С. Прищепю як поєднання рис і знань, які слугують для успішного розв'язання задач маркетингового спрямування для отримання гарних наслідків підприємницької активності (Прищепя, 2016).

У наукових працях О. Проценко знаходимо визначення підприємницької компетентності як проблематичного процесу, який передбачає засвоєння учнями підприємницьких навичок і виховання підприємницької поведінки (Проценко, 2013).

О. Овчарук зазначає, що досліджувана дефініція згадується в офіційних списках основних компетентностей, які було визначено українськими освітянами в межах проєкту ПРООН «Освітня політика та освіта «рівний – рівному». У зазначеному проєкті засвідчується, що підприємницька компетентність повинна формувати здатність людини до ведення бізнесу, а також активної участі в економічному житті суспільства, брати до уваги не лише власні інтереси, але й запити інших людей, знайомитися з трудовою етикою та відносинами (Овчарук, 2004).

Отже, підприємницька компетентність – це особистісна якість людини, яка вбачається в умінні особистості втілювати власні ідеї та досягати креативних результатів і допомагає розв'язувати різноманітні життєві завдання.

Позааудиторна робота зі студентами розглядається в наукових працях як організація навчальних і виховних заходів, заснованих на індивідуальному підході, які сприяють засвоєнню професійно-важливих знань, формуванню вмінь та навичок, що є невід'ємною

складовою частиною професійної підготовки і здійснюється поза розкладом навчальних занять (Земка, 2017).

Аналіз наукових розвідок дозволив стверджувати, що провідними формами та методами позааудиторної роботи, які сприяють формуванню у студентів підприємницької компетентності, є:

- дебати;
- інтерактивні заходи;
- тематичні тренінги (наприклад, «Соціальне підприємництво», «Start-up майстерня», «Розпочни та вдосконалюй свій бізнес», «Менеджмент проєктів», «Техніка продажів», «Заснування власної справи», «Управління особистою ефективністю» та ін.), де учасники мають змогу отримати не лише знання, але й можливість у неформальній атмосфері розробити власну ідею майбутнього бізнесу;
- конкурси (наприклад, «Start-up battle», конкурс студентських бізнес-проєктів, конкурс стартапів, конкурс бізнес-ідей тощо), які можуть слугувати додатковою мотивацією до генерування студентських ідей і розробок із подальшим їх упровадженням у життя;
- школи (наприклад, «Start-up: від ідеї до бізнес плану», «Школа бізнесу», «Школа професійного розвитку» та ін.);
- настільні ігри (наприклад, «Cashflow», «#ГраСвітГромад», «Я-мер», «Країна гідності», «Бізне\$ходи» та ін.). Такі ігри проводяться, як правило, під час кураторських годин у групах. Таким чином, студенти набувають можливості сформувавши не лише фінансово-економічну грамотність, але й навички стратегічного та критичного мислення, роботи в команді, ефективного управління, прогнозування, вміння ухвалювати рішення та брати на себе відповідальність, що, власне, і формує підприємливість. До того ж, такі ігри студенти можуть створювати самі;
- воркшопи (наприклад, «Дискусійний клуб» («Проблемний»), «Мозковий штурм», «Ігровий майданчик» (або «Тімбілдинг»), «Workshopкруз», «Майстерня», «Студія»), які дозволяють студентам під керівництвом досвідченого наставника створювати нові унікальні інтелектуальні продукти на основі обміну досвідом.

Важливо зазначити, що науково-педагогічні працівники у процесі організації такої позааудиторної роботи зі студентами повинні здебільшого виступати в ролі фасилітаторів або супервізорів, рідше тренерів, наставників, оскільки підприємливість неможливо сформувавши директивним шляхом.

Розкриваючи особливості формування підприємницької компетентності у процесі позааудиторної роботи студентів, вважаємо за необхідності звернутися також до педагогічних умов, які би сприяли саморозвитку й самовдосконаленню особистості, спонукали до пошуків нових шляхів і рішень.

Ми погоджуємося з С. Лупаренко, яка пропонує такі педагогічні умови розвитку підприємливості, як професійно-особистісної якості особистості студента у процесі позааудиторної роботи:

1. Комфортний, облаштований, сучасний простір із дружньою довірливою атмосферою.

Таким простором може стати кімната відпочинку, креативний простір у бібліотеці, студентський хаб або арт-сад під відкритим небом. Водночас, наголосимо, що все, що оточує студента, має бути естетично привабливим, сучасним і комфортним. До того ж, науково-педагогічним працівникам у межах такого простору слід змінювати свої ролі викладача, керівника на фасилітатора, порадирика, супервізора, наставника.

2. Зацікавленість сторін.

Як науково-педагогічні працівники, так і студенти повинні чітко розуміти власну зацікавленість у процесі. Якщо студентів зобов'язати брати участь навіть у найефективніших заходах, без внутрішньої вмотивованості не буде досягнуто жодного ефекту. Це будуть марно витрачені час і ресурси.

3. Професійність організаторів.

У сучасних умовах відкритого доступу до будь-якої інформації можна знайти опис тренінгу/заходу/івенту будь-якої тематики. І маючи інструментарій, деякі особи вважають, що можуть без досвіду та необхідних навичок провести вдалий захід, який буде мати значний вплив. Проте, саме професійність є визначальною у процесі впливу на свідомість особистості, формування її компетентностей. Тож і керівники позааудиторної роботи мають бути кваліфікованими тренерами-фасилітаторами з відповідним досвідом і постійно займатися самовдосконаленням (Лупаренко, 2020).

Окрім того, позааудиторна самостійна робота передбачає залучення студентів до самостійної підприємницької діяльності в межах створення центрів молодіжного підприємництва та малих студентських підприємств. Це уможливорює у студентів розвиток навичок працевлаштування, ефективної роботи в команді, планування й управління організацією.

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. Таким чином, можемо з упевненістю стверджувати, що наразі суспільство потребує, щоб сучасна система освіти забезпечувала різнобічний розвиток особистісних якостей людини на базі її здібностей, урахування інтересів і запитів, індивідуального бачення світу, самостійного наукового пізнання, опанування засобами пізнавальної діяльності.

Позааудиторна робота дає змогу студентам гармонізувати внутрішні й зовнішні чинники формування професійної культури, створює додаткові умови для реалізації внутрішнього потенціалу, задоволення тих освітніх і культурних потреб, які під час аудиторної роботи не задовольняються. Зокрема, такою є потреба у формування підприємницької компетентності, розвитку якої сприяють різні форми й види позааудиторної роботи (тренінги, настільні ігри, воркшопи, школи, конкурси, інтерактивні заходи, дебати).

Відтак, зміст позааудиторної роботи студентів націлений на майбутнє, що допомагає розвивати їх базові компетентності, формуванню в них проєктної культури, креативного та критичного мислення.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми, яка вивчається. Перспективу її подальшої розробки вбачаємо в розкритті освітніх технологій, що сприяють формуванню підприємницької компетентності студентів у закладах вищої освіти.

ЛІТЕРАТУРА

- Академічний тлумачний словник. Режим доступу: <http://sum.in.ua/s/pidpryjemlyvyj>. (*Academic explanatory dictionary*. URL: <http://sum.in.ua/s/pidpryjemlyvyj>)
- Ануфрієва, О. (2018). Підприємницька компетентність як умова конкурентоспроможності випускників закладів вищої освіти. *Рекомендовано до друку вченою радою ЦІППО ДВНЗ «Університет менеджменту освіти»(протокол № 3 від 12.06. 2018 р.) Рекомендовано до друку вченою радою ДВНЗ «Університет менеджменту освіти»(протокол № 6 від 20.06. 2018 р.)*, 17 (Anufrieva, O. (2018). Entrepreneurial competence as a condition of competitiveness of graduates of higher education institutions. *Recommended for printing by the Academic Council of the CIPPO "University of Management of Education" (Protocol # 3 of 12.06, 2018) recommended for printing by the Academic Council of the State Educational Institution "University of Education Management" (Protocol No. 6 of 20.06 2018)*, 17).
- Башнянин, Г., Іфтемчук, В. (Ред.). (2004). *Гене́за ринкової економіки (політекономія, мікроекономіка, макроекономіка, економічний аналіз, економіка підприємств, менеджмент, маркетинг, фінанси, банки, інвестиції, біржова д-сть): Терміни, поняття, персоналії*. К.: «Магнолія плюс» (Bashnyanin, G., Eftemchuk, V. (Ed.). (2004). *Genesis of market economy (political economy, microeconomics, macroeconomics, economic analysis,*

economy of enterprises, management, marketing, finance, banks, investments, stock exchange): terms, concepts, personalities. К.: Magnolia Plus).

- Возьний, К., Возьна, О. (2012). Підприємливість як фактор економічного розвитку країни. *Стратегія економічного розвитку країн в умовах глобалізації: матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції молодих учених та студентів (17-18 лют. 2012 р.)*. Дніпропетровськ (Vozny, K., Vozna, O. (2012). Entrepreneurship as a factor of economic development of the country. *Strategy of economic development of countries in the conditions of globalization: materials of the III International Scientific and Practical Conference of Young Scientists and Students (February 17-18, 2012)*. Dnipropetrovsk).
- Галушчак, В. (2020). Підприємливість як важлива психологічна характеристика особистості. Режим доступу: http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/38988/1/%D0%93%D0%B0%D0%BB%D1%83%D1%89%D0%B0%D0%BA_%D1%82%D0%B5%D0%B7%D0%B8_2020.PDF (Galushchak, V. (2020). *Entrepreneurship as an important psychological characteristic of the individual*. URL: http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/38988/1/1/%D0%93%D0%B0%BB%D0%BB%D0%BA_%D1%82%D0%B5%D0%B7%D0%B8_2020.PDF).
- Господарський кодекс України від 16.01.2003. № 436-IV. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15?find=1&text=%EF%B3%E4%EF%F0%E8%BA%EC#w11> (*Economic Code of Ukraine dated 16.01.2003. № 436-IV*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15?FIND=1&Text=%EF%B3%E4%EF%F0%E8%BA%EC#W11>).
- Дембицька, Н. (2019). Розвиток підприємливості та ставлення школярів до особистої власності в процесі економічної соціалізації. *Актуальні проблеми психології, 1*, 54 (Dembytska, N. (2019). Development of entrepreneurship and attitude of students to personal property in the process of economic socialization. *Actual problems of psychology, 1*, 54).
- Земка, О. (2017а). Педагогічні умови формування підприємницької компетентності майбутніх учителів технологій. *Вісник Черкаського університету. Серія «Педагогічні науки», 15*, 48–53 (Zemka, O. (2017). Pedagogical conditions for the formation of business competence of future technology teachers. *Bulletin of Cherkasy University. Pedagogical Science Series, 15*, 48-53).
- [Земка, О. \(2017б\)](#). Модель формування підприємницької компетентності у майбутніх учителів технологій. [Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 16: Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики, 29](#), 110-114 (Zemka, O. (2017). Model of formation of entrepreneurial competence in future technology teachers. *Scientific journal of NPU named after MP Drahomanov. Series 16: Teacher's Creative Personality: Problems of Theory and Practice, 29*, 110-114).
- Конституція України (2016): станом на 1 верес. 2016 р. Верховна Рада України. Харків: Право (*Constitution of Ukraine (2016): as of September 1, 2016* Verkhovna Rada of Ukraine. Kharkiv: Right).
- Концепція «Нової української школи». (2016). Режим доступу: <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/uasch2016/konczepczya.html> (The concept of the New Ukrainian

- School. (2016).). URL: <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/uasch2016/konczepczija.html>
- Кулаковський, Т. (2020). Підприємливість як наукова категорія психології розвитку. *Особистісне зростання в умовах трансформації сучасного суспільства*: монографія. Житомир: Вид. О. О. Євенок (Kulakovsky, T. (2020). Entrepreneurship as a scientific category of development of development. *Personal growth in the conditions of transformation of modern society*: monograph. Zhytomyr: View. OO Evenk).
- Лупаренко, С. (2020). Зміст, форми й методи розвитку підприємницької компетентності студентів у закладах вищої освіти. *Актуальні питання гуманітарних наук. Педагогіка, 28 (2)*, 243-247 (Luparenko, S. (2020). Content, forms and methods of development of entrepreneurial competence of students in higher education institutions. *Actual issues of humanitarian sciences. Pedagogy, 28 (2)*, 243-247).
- Овчарук, О. (2004). Компетентісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи. Київ: «K.I.S.» (Ovcharuk, O. (2004). *Competent approach in modern education: world experience and Ukrainian intervals*. Kyiv: "K.I.S.").
- Прищеп, С. (2016). Сутність та зміст поняття «підприємницька компетентність». *Молодий вчений, 5 (32)* (Prishchepa, S. (2016). The essence and content of the concept of "entrepreneurial competence". *Young scientist, 5 (32)*).
- Проценко, О. (2013). Підприємницькі уміння як складник життєвої компетентності учнів професійно-технічних навчальних закладів. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах, 30 (83)*, 298-301 (Protsenko, O. (2013). Entrepreneurial skills as a component of vitality of vocational schools. *Pedagogy of formation of creative personality in higher and secondary schools, 30 (83)*, 298-301).
- Світовий, О. (2014). Підприємливість як чинник і джерело формування доданої вартості у зернопродуктовому підкомплексі. *Вісник ОНУ ім. Мечникова. Т. 19, 2/2* (Svitovyi, O. (2014). Entrepreneurship as a factor and source of value added in the grain subcomplex. *Bulletin of ONU them. Mechnikov. T. 19, 2/2*).
- Сірий, Є. (2008). Підприємництво як предмет теоретико-соціологічного осмислення. ТОВ «Агенство "Україна"» (Siryi, E. (2008). Entrepreneurship as a subject of theoretical and sociological understanding. LLC "Agency" Ukraine").
- Словник української мови: у 20 т.* (2010). НАН України, Український мовно-інформаційний фонд. Київ: Наукова думка (*Dictionary of Ukrainian: in 20 volumes* (2010). NAS of Ukraine, Ukrainian Language and Information Fund. Kyiv: Scientific thought).
- Стратегія сталого розвитку «Україна – 2020»* від 12 січня 2015 року № 5/2015. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5/2015?find=1&text=%F2%F3%F0%E8%E7%EC#w11> (*Sustainable Development Strategy "Ukraine - 2020" of January 12, 2015 No. 5/2015*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5/2015?Find=1&Text=%F2%F3%E8%E7%EC#W11>).

SUMMARY

Chystiakova Iryna, Shediakova Tetiana. Formation of entrepreneurial competence in the process of students' extracurricular work.

The article identifies peculiarities of entrepreneurial competence formation in the process of students' extracurricular work. It is determined that entrepreneurial competence is a personality quality, which is manifested in the ability of an individual to embody his own ideas and achieve creative results and helps to solve various life tasks. In its turn, students' extracurricular work is considered as organization of educational and upbringing activities based on an individual approach, which contribute to the acquisition of professional-important knowledge and formation of appropriate skills. It is proved that extracurricular work allows students to harmonize internal and external factors of professional culture formation, creates additional conditions for the realization of internal potential, satisfaction of those educational and cultural needs that are not satisfied during the classroom work. Different forms and types of extracurricular work (trainings, board games, workshops, schools, competitions, interactive events, debates) are outlined. It is emphasized that in the process of organizing extracurricular work with students the teacher plays the role of a facilitator or supervisor, rarely coach, mentor, since the entrepreneurial competence cannot be formed by coercion. Pedagogical conditions of successful formation of entrepreneurial competence in the process of students' extracurricular work are determined, namely: comfortable, equipped, modern space with a friendly trust atmosphere; interest of the parties; professionalism of the organizers. It is noted that extracurricular independent work supposes involving students in independent business activities within creation of youth business centers and small student enterprises, which allows students to develop employment skills, efficient teamwork, skills of planning and organization.

Key words: competence, entrepreneurial competence, formation of entrepreneurial competence, extracurricular work, student.